

eredetet, időt, a kép nagyságát, feliratait, egyéb vonatkozásait s a vele foglalkozó publikációkat pontosan feltüntetve. A XI. kötet végén a szerző ügyes áttekintést nyújt, illetve ígér mind a három rész kéziratáról és képeiről. A könyv illusztratív anyaga s egész kiállítása méltó a tárgyhoz és a szerző komoly munkájához.

R. HOFFMANN MÁRIA.

Bulletin de la Société française de reproductions de manuscrits à peintures. Pour des membres de la société. 12. année: E. BLOCHET: *Les peintures orientales de la Collection Pozzi*. Paris, 1929.— 13. année: Comte de ROSANBO: *Notice sur les douze dames de Rhétorique*; E. MARINIS et Filippo ROSSI: *Notice sur les miniatures du «Virgilius» de la Bibliothèque Riccardi a Florence*. Paris, 1930.

Jelen kiadvány 12. évfolyama Jean Pozzi követ gyűjteményének képeit mutatja be. Eredete e kollekciónak, mely egyike Párizs három-négy legértékesebb ilyenmű gyűjteményének, 1907-re megy vissza, oly időre, midőn a perzsa miniaturák és hindu festmények könnyebben voltak megszerezhetők, mint ma. Most a műemlékek piaci árai valósággal elrettentik az amatőr gyűjtőket.

E gyűjtemények némelyikének darabszáma mégis több ezerre rúg s a keleti művészet szempontjából gyakran rendkívül fontosak. Nagy hibájuk, hogy óriási méreteik mellett nem eléggé változatosak. A valóban archaikus, «ősregiség» számba menő darabok a XII. század végétől és a XIII. századból bennük igen ritkák, az anyag többi része pedig majdnem kizárólag végtelen ismétlése mindig ugyanannak a klasszikus stílusnak, indoporzsa technikának, iráni modornak.

Ez egyhangú és fárasztó. Holott öt-hat értékesebb darab tökéletes képet adhat valamely művészi irányról s a hatásról, melyet korára gyakorolt.

Ezzel szemben Pozzi nagy hozzáértéssel és biztos érzékkel válogatta össze anyagát, melyben az író, GOBINEAU gyűjteményéből is vannak darabok. A perzsa technikának nagyon értékes példáit találjuk nála, a XIII. század elejétől kezdve FATH ALI SHAH RADJAR és MOHAMMED SHAH uralkodásáig s valóban figyelemreméltó példányokat, nem egyszer unikumot — a dehliai iskola indo-perzsa modorából, a nagy mogulok uralma idejéből, mely BABUR királlyal kezdődik.

A gyűjteményt BLOCHET perzsa-, hindu-, török festményekre (és rajzokra) s miniaturákra osztja, melyekből a következő darabokat emeli ki. Perzsa darabok: *Rusztam és Olad* (1.), *Mažandaran király* (2.)

Mindkettő FIRDUZI: *Királyok könyvéből*, 1206 körül. Továbbá: *Garshasp király* (3.); *Bahman és Zal találkozása* (4.); *Ardasbir és D'Artaban felesége, Gulnár*. (5.) Ezek szintén FIRDUZI könyvének illusztrációi 1310 körül, melyeket RASCHID AD-DIN rendelt Taurisban, KHORBANDA szultán számára. Végül *Shash Tabmasp király* térdelő alakja (10. b) és két perzsa fiatalember képe. (15. a és b.) A forrás mellett térdeplő ifjú (a) fölötté ritka lap, a művész MOHAMMED JUSSZUF AL HOSAÏNI hiteles szignaturájával.

A hindu sorozatból kiválóak a behzadi stílusban, főleg RIZA I ABBASSI modorában készült darabok, ki a XVII. század elején az egész isfahani nemességet lefestette. Páratlanok BABUR király arcképei (24—25.) s RASHID AD-DIN történetíró *Mongol történetének* AKBAR király számára készült remekei. Majd a *Hindu szerelmespár* (45. a) s a *Fiatal herceghez könyörgő hölgy* képe (53. a), a radzsasztanai (Északnyugatindia vidéke) művészeti modorában (Radzsput festészet). E festmények közül hét az 1912-iki keleti művészeti kiállításon szerepelt Párizsban, a Musée des arts décoratifs termeiben, s néhányat közülök publikált MARTEAU és VEVER 1913-ban.

A szép kiállítású könyv nagy, tudományos apparátussal készült, bőséges vallástörténeti, történelmi és művészettörténeti fejtegetéssel (egész tanulmánnyal); a kötet végén rendkívül hasznos lexikális név- és tárgymutató található.

A 13. évfolyam első részében gróf ROSANBO levéltáros a párizsi Bibliothèque nationale pompás kéziratát (1174) mutatja be, meghatározva korát és stílusát.

A kézirat először Louis de BRUGES tulajdona volt, amit az első lap címere is mutat. Ugyanez a címer volt a lap alján is, de azt Franciaország címerével helyettesítette második tulajdonosa, XII. Lajos. A kézirat Bruges mellől Bloisba, majd Fontainebleaubába került s onnan a királyi könyvtárba.

Keletkezésének története a következő: Jean ROBERTET, kiváló író és szónok személyesen nem ismervén Georges Chastellaint, a burgundi hercegek krónikását, Jean de MONTFERRANTHOZ fordult közvetítésért, hogy attól levelet és néhány verssort kapjon. CHASTELLAIN késedelmeskedvén, MONTFERRANT buzdításul elküldte neki az *Ékesszólás tízenkét allegorikus nőalakját*, az egyes lapokhoz magyarázó verseket fűzve. Az ajándék hatása alatt Chastellain hosszú, 400 verssoros episztolában válaszolt ROBERTET-nek. Hármuk leveleiről a képekkel együtt több másolat készült Párizsban, Firenzében, Rouenban és Hágában, melyek közül a párizsi szöveg a legrégebb és leghiresebb. Az ezt díszítő miniaturák közül az elsőn MONT-

FERRANT megkapja ROBERTET levelét, a másodikon MONTFERRANT előtt felvonul a tizenkét nőalak és emlékezteti őt ROBERTET kérésére, a harmadikon MONTFERRANT megnyugtató választ ad a nőknek. Ezt követik (4—14.) az egyenkint ábrázolt allegorikus nőalakok.

A tizennégy képen kívül számos nagy és kis iniciálé ékesíti a kódexet. Írása szerint Brugesben készült s a nagy iniciálék ornamentikája, a lapszél technikája, a festmények stílusa, főképen a tenger, a csillagok, virágok és fák rajza nem hagy kétséget eredete felől. A képeken már olasz hatás érződik. Keletkezési ideje pedig írást, festészeti stílust, ruha- és hajviseletet egybevetve, 1472—1475 közé esik.

E kötet második dolgozatában T. de MARINIS és Filippo Rossi a RICCARDI-könyvtár VIRGILI-uskódexét mutatja be (492), mint a firenzei quattrocento világi miniaturafestészetének legjelentősebb dokumentumát. A kézirat még a MEDICIEK korában került RICCARDI-kézbe s bár sem címer, sem egyéb jel nem tanuskodik arról, hogy valamely MEDICI számára készült volna, ezt több oknál fogva minden valószínűséggel feltehetjük.

A nagyon szép pergamenre festett kódex VIRGILIUS összes műveit illusztrálja. A *Bukolikákat* és a *Georgikát* egy-egy s az *Aeneist* 86 képpel. A lapok alsó szélére festett miniaturák arra vallanak, hogy a kéziratot eredetileg nem szánták illuminálásra. A nyolc utolsó kép csak rajz, befejezetlen.

E miniaturákon az arcok rajza gondos és gracióz, a kompozíciók elevenek és változatosak; a bennük előforduló épületek a firenzei quattrocentora jellemzők; gyakran találkozunk az épülőfélben lévő MEDICIPALOTÁVAL, ami a kézirat datálásánál (1444—1452.) segítségül szolgált.

Nagyon természetes, hogy e rendkívüli szépségű miniaturák a legnagyobb érdeklődést keltették minden idők műtörténései között. Képzeltető, hogy oly híres művész kezének is attribúálták őket, mint amilyen Benozzo GOZZOLI, vagy egyik legjobb tanítványa. Többen Francesco PESELLINORA, Filippino LIPPI tanítványára gondoltak, PESELLINO műhelyére, vagy annak legtehetségesebb tanítványára. Werner WEISSBACH e festményeket először hozta kapcsolatba a bécsi LANCKORONSKY-gyűjtemény egyik cassonejával s azóta több tudóssal egyetemben megerősítést nyert az a vélemény, hogy a kézirat PESELLINO tanítványától származik, aki neve szerint nem ismeretes, de aki azonos a *Dido mesterével*. Előbb miniator volt, majd cassone-festő s kivételes, eredeti tehetségét bizonyítja, hogy többé-kevésbé hatással volt oly művészek munkáira is, akik utána éltek, pl. a szintén cassone-festő Francesco di GEORGIO műveire.

A könyv végén ezt a kolofont találjuk: Nicolaus Riccius spino-
sus vocatus feliciter scripsit. *Riccio* a XV. századi firenzei kalligrafusok
közül a legtermékenyebb és legbecsületesebbek közül való, ki munkás-
sága legjavát a MEDICIEK szolgálatának szentelte. Tíz művét ismerjük
eddig, melyek közül hét darab «fehér indafonat»-os. Ugyanilyen a
«VIRGILIUS Riccardiano» néhány iniciáléja is. A kódex *humanista* írással
van írva.

R. HOFFMANN MÁRIA.

Löffler, Karl: *Schwäbische Buchmalerei in romanischer Zeit.*
Dr. Benno Filser Verlag G. M. B. H. Augsburg. 1928.

A Stuttgartban lévő Württembergi Országos Könyvtár világhírű műve-
ket mutat fel kéziratai között. A leghíresebbek közöttük (pl. az ATTAVANTE-
től festett CORVIN-CODEX) azonban nem az országban keletkeztek, hanem
a könyvtár alapítójának gyűjtőszennvedélye révén, vagy pedig egészükben
bekebelezett könyvtárak anyagából kerültek Stuttgartba. Más darabok
viszont hazai kolostorokból származnak s festményeik az ország művészi
multjának fontos emlékei. Ezek sokkal egyszerűbbek és a többi pompás
kézirattal szemben kevesebb figyelemre méltatottak ugyan, — mégis érdek-
lődést keltenek azáltal, hogy koruk és a sváb faj egyéni sajátosságait
tükrözik. Velük a Württembergi Országos Könyvtár különösen a román
korra nézve nyújt egységes képet, melynek alapját az egész Európa történeté-
ben nagy szerepet játszott clunyi mozgalom képezi. Ez az irányzat
Württembergben a hirsauai szerzet vezetése alatt különösen nagy erővel
épett fel.

A stuttgarti könyvtár állománya csak a mai Württenberget képviseli
és ez csak egy része az ősi területnek. De a württembergi hercegség
magja a régebbi sváb földnek, mely a középkor folyamán teljesen ér-
vényre juttatta a törzs faji sajátosságait.

A bemutatott anyagból hiányzanak a weingarteni kolostor kéziratai.
E kolostor könyvei a szekularizáció folytán a világ minden tájába szét-
szóródtak s így a weingarteni könyvművészet legfontosabb kéziratai
Württembergből elkerültek. LÖFFLER könyve még a Stuttgartban meg-
maradt néhány darabot is mellőzi, mivel ezekkel A. HASELOFF professzor
A weingarteni művészetről szóló összefüggő tanulmányában külön fog-
lalkozik.

LÖFFLER a sváb faj történetére vonatkozó általános bevezetésen kívül,
a kéziratok kapcsán az egyes kolostorok részletes történetével is megismer-
tet. *A Reichenbach, Kumburg, Zwiefalten, Hirsau és Ellwangen kolostorai-*